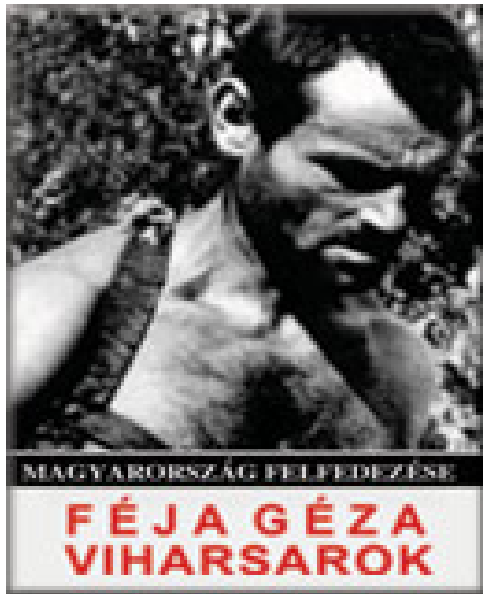

Rainer M. János: Tömbből lepattant szilánkok (Lőcsei Pál: Egy élet szilánkjai. Írások, beszélgetések, dokumentumok. Szerk. Kende Éva. Budapest, 2010, Nagy Imre Alapítvány–Gondolat Kiadó.)

Nem ennek az írásnak kellene elmondania, ki is volt Lőcsei Pál; ha valaki életpályája és munkássága okán érdemes az ismertségre, sőt elismertségre, akkor Lőcsei bizonyosan köztük van. Pár éve – bár már halála után – Neményi Mária nagyon szép válogatást készített a párkapcsolatról és a családról szóló szociológiai tanulmányaiból és publicisztikáiból (a Gondoltnál jelent meg, a mostani kötet társkiadójánál). Csendes, szerény, tépelődő, problémákat átérző, sőt, azokat szinte végigszenvedő írások voltak azok – valóban Lőcsei Pál életének szakmai foglalatjai. A csendesség, szerénység, az érzékenység és a szenvedés azonban egyszersmind Lőcsei Pál életútjának is foglalatjai. A jelen kötet címe szerint szilánkokban szeretné érzékelteni, tán a szilánkokból újrakonstruálni az életutat. Az előbbi sikerülhet, utóbbira viszont nincsen szükség. Az az életút maga volt és maradt a tömb, s ha le is pattintottak belőle szilánkokat, magva sértetlen és változatlan maradt. A belézárt szenvedéssel együtt.

Kijutott a szenvedésből Lőcsei Pálnak – részben a kor és a körülmények rótták rá, részben maga vállalta, s ragaszkodott hozzá élete végéig. 1922-ben születni a Viharsarokban, olyan családba, amely saját emlékező szavai szerint „félúton volt a zsidóság és a magyarság között”, amelyben a családfő, „egy kissé üzleti megfontolásból is”, de nemcsak abból, kocsmáját Kossuth Lajoshoz címezte, s aki „ment volna szegény tovább is az asszimiláció útján” – mindez maga is szenvedések forrása, mindjárt az ifjú- és felnőttkor határán. Az apa a szenvedések végén – vagy inkább a végsőket megelőzendő – inkább eldobta életét, semhogy elhurcolják a

szülőföldről. Fia pedig – felettébb ritka kivételként – a tevőleges és fegyveres ellenállást választotta 1944-ben, majd a kommunista pártot és a kommunista eszme megváltását 1945-ben, utóbbit egyáltalán nem kivételesen.

Csak pár évnyivel volt idősebb azoknál a húszas évek végén születetteknél, valójában generációs társainál, akik ugyanezt a választást szinte gyerekfejjel tették meg, ugyanakkor. Sokan akadtak belőlük a kommunista hatalomátvétel körüli időkből a sajtóban, minisztériumokban, egyetemeken, intézményekben: Lőcsei is egy volt a megváltásban hívők közül – személyes, országos, egyetemes megváltás, egyre ment, úgy hitték. Ahogyan 1944-ben, egy évtizeddel később, a kiábrándulásban is radikális maradt: a Szabad Nép, az egypárt napilapja korai lázadója, Nagy Imre személyes híve és legfontosabb ellenzéki kapcsolatai közé tartozott. Állásából eltávolították, 1956. október 23-án magát a Gerő vezette Politikai Bizottságot „osztotta ki” szóban, kihívva egykori főszerkesztője, Révai József inkvizítori haragját. Aztán még aznap este megmentette az életét, kicsempészve őt A NÉP által ostromlott Blaha Lujza téri székházból. (1956. október 23-a éjszakájának egyik legpompásabb performanszát, ahogyan a SZABAD NÉP-et formázó „megvakult” neoncsövekből a sajtóház falán egy szakavatott villanyszerelő előállította az aktorok névjegyét – A NÉP –, Lőcsei a kötet 85–87. oldalán öröközte meg mint a 20. század egyik ujlenyomatát. Választása telitalálat...) Ő maga azonban maradt, egy darabig volt lapja megújulásáért, aztán a forradalomban született Magyar Szabadság egyik szerkesztőjeként küzdött. November 4. után nem ment a jugoszláv követségre, nem menekült el az országból, hanem megpróbált újságot csinálni, amíg azt hitte, lehet még – nem sokáig lehetett. Mire ez világhosszá vált, már le is tartóztatták. Nyolcéves ítéletével öt és fél év múlva szabadult.

Ebben a nemzedéki történetben a hit–kiábrándulás–megtalált belső harmónia, a bűn–vezeclés–megtisztulás lelki útjai, az ebből fakadó választások, meglett igazságok és vállalt cselekvések kulcsszerepet játszottak. De az általános képlet minden egyes egyenletben más és más levezetéssel, egyéni eredménnyel zárult. Egyenként más hőfokon, intenzitással élték át és mutatták fel. Lőcsei Pálnál kevesen viselték csendesebben, ugyanakkor tartósabban a szenvedést, ami végigkísérte ezt a munkát. Kevesen, ha egyáltalán akadt ebben hozzá hasonló.

Láttam Lőcsei Pált 1989 tavaszán, miközben barátai, harcostársai földi maradványait kutatták, majd tárták fel az Új Köztemető 301-es parcellájában. Emlékszem a magukba révedő, feszült, múlttól és jelentőtől elrémült arcokra. Pali bácsi – nekem ő az volt – az egészet élte át. Mondott is akkor valami olyasmit, amiből az tűnt ki, mintha ő maga is ott feküdne. Valami olyasmit, amiből számomra nyilvánvaló volt, hogy az exhumálás metaforáját egyszerre érzi át a maga teljességében: mint jelentést és valóságot.

A hú társ, Kende Éva válogatása, a szilánkok is az egészet érzékeltetik. A különféle írások – életrajzi dokumentumok, önéletrajzok, beadványok, emlékezések, történeti tanulmányok és esszék, interjúk – mintha ezt az egészet járnák körül. Bizonyosan saját akarat volt, hogy a szilánkok közt szerepeljen néhány cikke ama bizonyos ötvenes évekből. Az ő esetében, aki agrárkérdésekről írt, éppenséggel 1949-ből (kettő is), amikor a Szabad Nép felvázolta egy rettenetes társadalom(politika) nyelvi kozmoszát, osztályharcostól, kuláktól, dolgozó népes hivatkozásostól. Látható, olvasható tehát, honnan vezetett az út az 1954-es lázadó újságíróig

vagy a politikai fogolyig, aki egyetlen nevet sem hajlandó vallomásba diktálni: vállal mindent, amit maga tett, de szándékosan légüres teret hoz létre körülötte. Többé senkinek sem ártani. A szabadulás után a kádári hatalom kreált, ha nem is abszolút vákuumot, de ritka atmoszférát körülötte: beengedték az értelmiség egy zárványába, de be is zárták oda. Lőcsei Pál 1988-ig (!) nem kapott útlevelet – nemcsak Nyugatra nem, hanem sehová. Beadványát, amelyben mindezt előadta a Népköztársaság belügyminiszterének, búcsúztatójában a régi barát, Méray Tibor az 56-ot követő 33 év legjellemzőbb dokumentumaiból összeállítandó antológia fekete gyöngyszemének nevezte. Okkal, a történet valóban jellemző.

Magam egy másikat (is) javasolnék e sosem volt antológia szerkesztőinek. Ezt is Lőcsei Pál írta, 1965-ben, a Magyar Rádió elnökének. Történt abban az évben, hogy egy riporter megjelent az MTA Szociológiai Kutató Csoportjánál, amelynek vezetője akkor Hegedüs András volt, Magyarország egykori ifjúsztalinista miniszterelnöke, akkor még kezdetén a maga szenvedéstörténetének és igazságkeresésének. Az egyik munkatárs pedig Lőcsei Pál volt, pár évvel szabadulása után, már jóval több stáción túl, mint főnöke. A riporter interjút kért a munkatárstól, aki figyelmeztette: ő aligha kerülhet adásba. Hiába, az újságíró ragaszkodott hozzá, megkérdezte Hegedüst, majd „erkölcsi és anyagi felelősséget vállalt”: a riport elhangozhat. A beszélgetés elkészült ugyan, de először nem sikerült. Erre Lőcsei szépen megírta az egészet, aztán rövid úton szalagra vették. És végül neki lett igaza – a felvétel sohasem hangzott el. Nagy nehezen, kitartó utánjárással derítette ki, hogy a pártközpont agitprop osztálya tiltotta le. És még több utánjárás nyomán – ez is nagyon jellemző – kifizették a 300 forint honoráriumot, a sohasem használt interjúért... A Kádár-korszak álságos információs politikájának, íratlan szabályok, alkalmi le- és beszólások, piti elhallgatások és általános falazás eme hasonlíthatatlanul nyúlós és gusztustalan egyvelege egy levélben összefoglalva – a maga nemében ugyancsak páratlan dokumentum.

Lőcsei Pál gesztusa, ahogyan megírta a helyszíni riport szövegekönyvét, ugyancsak jellemző. A nyilvánosságtól megfosztott, abban korlátozott ember kényesen vigyázott nyelvére. A kötetbe felvett megannyi íráson mondatról mondatra érezhető a jobb, több ügynek kijáró műgond: minuciózus pontosság a megfogalmazásban, patikamérlegre helyezett ítéletek és vélemények. Aki egyszer megégetett másokat a (leírt) szavaival, azután élete végéig vigyázott rájuk. A mai gondtalan szóáradatban így Lőcsei mondataiban lépten-nyomon megakad az olvasó. Nincsen, már nem is lehet hozzászokva aggályos összetételeihez, amelyekből ugyancsak a szenvedés különös atmoszférája árad. Pedig Lőcsei Pál nem akart, nem szeretett szenvedni. Áhította a szabadságot, meghatottan beszélt első külföldi útjáról 1988 nyarán, a párizsi utcán éneklő és zenélő fiatalokról. Sokat várt tőle Magyarországon, s ha vágyait nem látta beteljesülni, alighanem végig tudta: nemigen várható egy társadalomtól, de még csak egy kisebb sokaságtól sem, hogy önként végigmenjen az ő útján. Megtette, jószerével remény nélkül – csendes példája s így emlékezete e kötetrel ránk maradt, kicsit szomorú mosolyával, mint egy kérdőjel. Talán lesz időnk és módunk válaszolni rá.

Lőcsei Pál: Egy élet szilánkjai. Írások, beszélgetések, dokumentumok. Szerk. Kende Éva. Budapest, 2010, Nagy Imre Alapítvány–Gondolat Kiadó, 304 oldal, á. n.

*

Déry Tibor a Petőfi körben

